

PEDAGOGIK TIZIM PEDAGOGIK TEXNOLOGIYANING ASOSI

Toshmatova Gulzoda Nimatullaevna

Guliston davlat universiteti

Pedagogika kafedrası katta o'qituvchisi

Qo'chqorova Ozoda G' ayrat qızı

Guliston davlat universiteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7889318>

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy ta'lim tizimida pedagogik tizim tushunchasi, uning tarkibi va asosiy mezonlari to'g'risida kerakli ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: bilim, shaxs, moddiy bilimlar, texnik bilimlar, tushuncha, aq'liy faoliyat usullari, shaxsning yo'naltirilganlik darajasi, shaxs tajribasi darajasi, ong, refleksiya
Zamonaviy ta'lim tizimi fuqaroning bilim olishi, ijodiy qobiliyatlarini namoyon etishi, individual jixatdan rivojlanishi, kasbi bo'yicha mehnat qilish xuquqini ro'yobga chiqarish omili.

Shaxs - insonning ruxiy, ma'naviy mohiyati bo'lib, unda quyidagi sifatlar umumlashgan tizim xolatida bo'ladi:

- Ijtimoiy ahamiyatga molik xususiyatlar majmuasi;
- Atrof-muxitga, o'ziga va dunyoga bo'lgan munosabatlar tizimi;
- Hayot davomida turli ijtimoiy vazifalarni bajarishi orq'ali vujudga keladigan faoliyat tizimi, xulq-atvor majmuasi;
- Dunyoni va unda o'zining o'rnini anglash;
- Extiyojlar tizimi;
- Qobiliyat va ijodiy imkoiyatlar majmuasi;
- Tashqi muxit ta'sirlariga javob berish reaksiyasi va x.k.

Zamonaviy uzluksiz ta'lim tizimi avvalo shaxsning davlat ta'lim staidartlari darajasida bilim olishini ta'minlashi lozim. Bilim - atrof-muxitli urganish jarayonida tekshirilgan nzzariy va amaliy faoliyatning natijasi bo'lib, uning inson miyasida to'g'ri aks ettirilishi sanaladi. Ta'lim tizimi bilim, ko'nikma va malakalarning individual tarzda, har bir shaxsda aks etishni ta'minlashi lozim.

Bilimlar quyidagi guruxlarga ajratiladi:

- Belgili, belgi va til shaklida, kodlangan verbal bilimlar,
- Obrazli, sezgi organlari orq'ali obrazlar shaklida qabul qilingan bilimlar.
- Moddiy bilimlar
- mexnat faoliyati natijasida paydo bo'ladigan bilimlar.
- Texnik bilimlar- insonning ijodiy va mehnat jarayonida vujudga keladigan bilimlar.

Bilimlar asosini tushunchalar tashkil qiladi. Tushunchalar - atrof-muxitdagi predmet va xodisalarning mavjud xususiyatlari haqidagi bilimlar bilan ulardagi aloqa va bogliklikni aks ettiradi.

Biologik ta'limda tushunchalar ikki guruxga ajratiladi:

1. Umumiy biologik tushunchalar.
2. Xususiy biologik tushunchalar. Shaxsning o'zlashtirgan bilimlarini amaliyotga q'o'llashda ko'nikma va malakalar muxim rol o'ynaydi.

Ko'nikma va malakalarni til bilan tushuntirib bo'lmaydi, ularni amaliy faoliyatda ko'rsatish kerak bo'ladi. Shu sababli inson hayotining asosini faoliyat usullari (ko'nikma va malakalar)

tashkil etib, u shaxsning muxim sifati sanaladi. Ko'nikma - shaxsning muxim sifati, ya'ni o'zlashtirgan bilimlari asosida, yangi vaziyatlarda muayyan faoliyatni samarali bajarishi xisoblanadi. Oddiy ko'nikmalar etarli darajada mashq qilganda u avtomatik xolatga - malaka darajasiga etadi. Malaka - biror bir faoliyatni avtomatik ravishda bajarilishi sanaladi. Malaka bu avtomatlashgan ko'nikmadir. Demak, o'quv dasturidan o'rin olgan mavzular bo'yicha o'quvchilarda bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish samaradorligini oshirish muxim sanaladi.

Aqliy faoliyat usullari deganda fikr yuritish uchun zarur bo'lgan usullar tushuniladi. Ular quyidagi guruxlarga ajratiladi:

1. Xarakteriga ko'ra: predmet-faoliyatli, ko'rgazmali-obrazli, abstrakt, intuitiv.
2. Mantiqiy yo'nalishiga ko'ra: taq'q'oslash, taxlil qilish, abstrakt tasavvur qilish, umumlashtirish, sintez, tasniflash, induksiya va deduksiya, gipoteza va eksperiment.
3. Olinadigan natija shakliga ko'ra: fanga avvaldan ma'lum bo'lgan kashfiyotlarni qayta kashf qilish, tushunchalarning ta'rifi va tasdigini topish, qonuniyat, qonun va nazariyalar yaratish.
4. Fikr yuritish tipiga ko'ra: emperik, dialektik, mantiqiy.

Ta'lim tizimida aqliy faoliyat usullariining tarkibiga kiruvchi o'quv faoliyati usullari muhim ahamiyat kasb etadi.

O'quv faoliyati usullari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- O'quv faoliyatini rejalashtirish ko'nikma va malakalari: o'quv topshiriqlarini anglash, maqsadni belgilash, unga erishish uchun optimal va samarali yullarini faoliyatning bosq'ichlari va davomiyligini aniqlash, faoliyat algaritmini to'zish, mustaq'il ish rejasini tuzish.
- O'z o'quv faoliyatini tashkil etish ko'nikma va malakalari: o'z o'quv faoliyatini tashkil etish, o'quv adabiyotlari va jixozlarning mavjudligi va ulardan foydalana olishi, gigienik talablarga javob beradigan sharoit yaratishi, ish rejimini tashkil etish, uy vazifalarini mustaq'il bajarishni tashkil etish.
- Axborotni qabul qilish ko'nikma va malakalari: turli axborot manbalari ustida ishlash, matn tuzish, bibliografik izlanish olib borish, spravochniklar bilan ishlash, axborotni diqqat bilan tinglash va yozish, diqqatini boshq'arish, kuzatish o'tkazish va eslab qolish.
- Fikr yuritish faoliyati ko'nikma va malakalari: o'quv materialining mazmunini anglash, asosiy g'oyani ajratish, taxlil qilish, sintezlash, abstraksiya va aniqlash, induksiya va deduksiya, tasniflash, umumlashtirish, dalillash, xikoya, xisobot, ma'ruza tuzish, xulosalarni ishlab chiq'ish, muammolariing yechimini topish.
- O'z o'quv faoliyati natijasini anglash va baholash ko'nikma va malakalari: o'quv faoliyati natijasini anglash, o'z-o'zini va o'zaro nazorat qilish, muammo yechimining to'g'riligini aniqlash, xodisalarga turli jixatdan baho berish, nazariy va amaliy ko'nikmalarning to'g'riligi va mustaxkamlashni tekshirish ko'nikmalari. Shaxsning o'z-o'zini boshqarishi va nazorat qilish muxim sistema sanaladi.

Bu sistema asosida shaxs rivojlanishining psixologik omillari: extiyojlari, yo'naltirilganlik va "Men" kontseptsiyasi tashkil etadi. An'anaviy ta'limda o'quvchilar faoliyati passiv tinglovchi sifatida tashkil etilib, yoppasiga o'qitish nazarda tutilsa, zamonavny pedagogik texnologiyalarga asoslangan ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilarning kizi-q'ishi, q'ibiliyati, extiyoji, motivi xisobga olingan xolda shaxsning xar tomonlama rivojlanishiga zamin tayyorlanadi. Shu sababli barcha texnologiyalar shaxsga yunaltirilgan bo'ladi.

Shaxs — muayyan ijtimoiy guruhning vakili bo'lgan, biror faoliyat turi bilan shug'ullanadigan, atrof-muhitga ongli munosabatda bo'la oladigan, o'ziga xos individual — psixologik xislatiarga ega bolgan konkret inson. Shaxsning psixologik xislatlariga quyidagilar taalluqli: xarakter, temperament, qobiliyat, kuchli hissiyotlari va motivlari, shuningdek, psixik jarayonlarning kechish xususiyatlari yig'indisi (majmui).

«Pedagogik texnologiya» tushunchasining qo'llanilishi, shuningdek, asosiy e'tiborni faqat ta'lim jarayonini samarali tashkil etishgagina qaratmay, balki ham ta'lim, ham tarbiya jarayonining samaradorligini ta'minlashga birdek qaratish lozimdir. «Ta'lim texnologiyasi» tushunchasi «ta'lim metodikasi» tushunchasiga nisbatan kengdir.

Ta'lim metodi — o'quv jarayonining majmuaviy vazifalarini yechishga yo'naltirilgan o'qituvchi va o'quvchilarning birgalikdagi faoliyati usuli bo'lsa, ta'lim metodikasi esa muayyan o'quv predmetini o'qitishning ilmiy asoslangan metod, qoida va usullar tizimini ifodalaydi.

Ta'lim texnologiyasi — ta'lim maqsadiga erishish jaraenining umumiy mazmuni, ya'ni, avvaldan loyixalashtirilgan ta'lim jarayonini yaxlit tizim asosida, bosqichma —bosqich amalga oshirish, aniq maqsadga erishish yo'lida muayyan metod, usul va vositalar tizimini ishlab chiqish, ulardan samarali, unumli foydalanish hamda ta'lim jarayonini yo'qori darajada boshqarishni ifodalaydi. O'qituvchining samarali faoliyat ko'rsatishga undovchi darsning metodik ishlanmasidan farqli o'laroq, ta'lim texnologiyasi o'quvchilar faoliyatiga nisbatan yo'naltirilgan bo'lib, u o'quvchilarning shaxsiy xamda o'qituvchi bilan birgalikdagi faoliyatlarini inobatga olgan xolda, o'quv materiallarini mustakil u'zlashti rishlari uchun zarur shart — sharoitlarni yaratishga xizmat qiladi.

Pedagogik texnologiyaning markaziy muammosi — o'quvchi shaxsini rivojlantirish orkali ta'lim maqsadiga erishishni ta'minlashdan iborat.

Pedagog olim V.P.Bespalko pedagogik tizimni pedagogik texnologiyaning asosi ekanligini e'tirof etgan xolda uning quyidagi unsurlaridan iboratdir deya ta'kidlaydi: 1) o'quvchi;

2) ta'lim —tarbiyaning maqsadi;

3) ta'lim — tarbiya mazmuni;

4) o'quv jarayoni;

5) o'qituvchi yoki texnik vositalar;

6) ta'lim — tarbiyaning tashkiliy shakllari

Xalq xo'jaligining moddiy ishlab chikarishga asoslangan soxalarida qo'llanilayotgan texnologiyalar moxiyatini urganish xamda muammo doi rasida nashr etilgan risolalar mazmuni bilan tanishish «pedagogik texnologiya» ta'lim —tarbiya faoliyatining yaxlit jarayoni to'g'risidagi fan ekanligini e'tirof etish imkonini berdi.

Pedagogik texnologiyaning quyidagi tarkibiy unsurlari uning asosini belgilashga xizmat qiladi:

- ta'lim jarayonining umumiy loyixasi
- ta'limni tashkil etishga bo'lgan ijtimoiy extiyoj
- o'qituvchi faoliyati
- ta'lim mazmuni, shakl, metod, usul va texnik vositalari
- o'quvchi faoliyati
- ta'lim maqsadi
- ta'lim natijasi

- Auditoriya
- Pedagogik texnologiyalar mazmuni, moxiyatiga ko'ra quyidagicha tasniflanadi:

1. Shaxs strukturasi muljallanganligiga ko'ra:

- bilim, ko'nikma va malakalari shakllantirishga mo'ljallangan axborot texnologiyalari;
- aqliy faoliyat usullarini shakllantirishga qaratilgan aqliy faoliyat texnologiyalari;

II. Mazmuni va tuzilishiga ko'ra:

- ta'lim-tarbiya beruvchi texnologiyalar;
- dunyoviy va diniy ta'limga muljallangan texnologiyalar;
- umumta'lim va kasb ta'limi texnologiyalari;
- insonparvarlik va texnokrat texnologiyalari;
- xususiy predmet texnologiyalari;
- monotexnologiya va kompleks (majmua) texnologiyalari.

III. Ta'lim oluvchilarning bilish faoliyatini tashkil etish va boshqarilishiga ko'ra V. P. Bepalko quyidagi texnologiya turlarini tavsiya etadi:

- klassik ma'ruza ta'limi;
- UTV yordamida ta'lim berish;
- «Maslaxatchi-konsultant» tizimi;
- mustaqil ish; -
- «Kichik guruxdar» tizimi
- guruxli differentsial o'qitish usuli;
- kompyuter ta'limi; -
- «Repetitor» tizimi
- individual ta'lim;
- dasturli ta'lim.

IV. Ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchi shaxsining tutgan o'рни muxim ahamiyat kasb etadi, shunga ko'ra pedagogik texnologiyalar quyidagi guruxlarga ajratiladi:

- a) Avtoritar texnologiyalar
- b) Didaktotsentrik texnologiyalar
- v) Shaxsni rivojlantirishga qaratilgan texnologiyalar
- g) Insonparvarlik va xamkorlik texnologiyalari
- d) Erkin tarbiya texnologiyalari

V. Hozirgi zamon ta'lim tizimida xukmronlik qilayotgan an'anaviy ta'limni mazmunan yangilash va ta'lim jarayonini tashkil etishni tubdan o'zgartirishga qaratilgan texnologiyalarni quyidagi guruxlarga ajratish mumkin:

1. Pedagogik munosabatlarni insonparvarlashtirish va demokratizatsiyalash asosidagi pedagogik texnologiya;
2. O'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish va samaradorligini oshirishga qaratilgan pedagogik texnologiya;
3. Ta'lim jarayonini tashkil etish va boshqarishning samaradorligini oshirishga qaratilgan pedagogik texnologiya;

4. O`quv materialini didaktik jixatdan takomillashtirish va qayta ishlash asosidagi pedagogik texnologiya;
5. Xalq, pedagogikasi metodlaridan foydalanish pedagogik texnologiyasi;
6. Alternativ pedagogik texnologiya;
7. Majmuali (kompleks) politexnologiya..

References:

1. O`Tolipov, D.Ro`ziyeva. Pedagogik texnologiya va pedagogik maxorat.- T.:Innovatsiyoziyo, 2019.
2. Interfaol metodlar: mohiyati va qo`llanilishi / Metodik qo`llanma. Tuzuvchilar: D.Ro`zieva, M.Usmonboeva, Z.Holiqova. – Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU nashriyoti, 2013. – 136 bet.
3. Golish L.V. Texnologii obucheniya na lektsiyax i seminarax/ Uchebnoe posobie/ Pod obsh red. Akad. S.S. Gulyamova. - T.: TGEU, 2005.
4. O'. Tolipov, M. Usmonboeva. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. - T.: Fan, 2005
5. Ganiyeva, M. (2023). THE MAIN DIRECTIONS OF DEVELOPING THE LOGICAL THINKING OF FUTURE ELEMENTARY SCHOOL TEACHERS (IN MATHEMATICS LESSONS). Science and innovation, 2(B3), 30-33.